

Ryga, 13 września 2021 r.

Recenzja pracy doktorskiej.

Imię i nazwisko doktorantki: Katarzyna Skalska

Data urodzenia: 3 października 1991 r.

Tytuł pracy doktorskiej: *Niedostrzegalne. Język grafiki artystycznej*

Promotor: Profesor Christopher Nowicki

Nazwa uczelni: Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu

Dziedzina i dyscyplina: Stopień naukowy doktora sztuk pięknych

Rozprawa doktorska doktorantki pani Katarzyny Skalskiej pt. *Niedostrzegalne. Język grafiki artystycznej* składa się z następujących części:

- 1) Rozprawa doktorska pt. *Niedostrzegalne. Język grafiki artystycznej*, 2019-2020;
- 2) Cykl mezzotint *Szklane Królestwo*, na który składa się 16 mezzotint, 2018-2020;
- 3) *Film szachowy*, 2019-2020;
- 4) Instalacja *Szklane królestwo*, 2018-2020;
- 5) Wystawa online *Szklane Królestwo* na Instagramie @theglasskingdomskz.

Tekstowe i artystyczne części pracy doktorskiej pani Katarzyny Skalskiej należy oceniać jako całościowe konceptualne dzieło sztuki. Dlatego, aby opowiedzieć o częściach artystycznych jej pracy doktorskiej – cyklu mezzotint, filmie i instalacji – należy najpierw szczegółowo opowiedzieć o ogólnej koncepcji dzieła, która wynika z części teoretycznych pracy doktorskiej.

W rozprawie doktorskiej pt. *Niedostrzegalne. Język grafiki artystycznej* pani Skalska łączy głęboką i rozległą wiedzę z zakresu lingwistyki i filozofii z systemem obrazów wizualnych, które stworzyła w drodze introspekcji. Autorka w fascynującej narracji śledzi intelektualne poszukiwania ważnych dla niej autorów. Czyni to z elegancką łatwością, tak jakby opowieść Lewisa Carrolla o *Przygodach Alicji w Krainie Czarów* była kontynuowana po przebudzeniu się Alicji. Zanurzenie czy zejście na dół kończy się strategiczną partią szachów językowych metamorfoz i emocjonalnych przeżyć.

Pani Skalska gra przeciwko sobie. Skalska kontra Skalska. To introwertyczna gra w zamkniętym środowisku, gra, w której atak i obrona są równie ważne. W tej grze dla jednego gracza nie ma absolutnego zwycięzcy, przynajmniej na pierwszy rzut oka. Intelektualne wyrafinowanie jest niebezpieczne. Destrukcyjne dla *więźnia osobistej forticy*. Genialne mistrzostwo, z jakim ta gra jest rozgrywana, staje się widoczne dopiero po dłuższym zastanowieniu.

Pasjonujące było dla mnie śledzenie, jak autorka w pierwszej części rozprawy prowadzi czytelnika przez łańcuchy definicji językowych. Dla przykładu,

amerykański językoznawca i antropolog Edward Sapir stwierdził: „Język jest czysto ludzką i nieinstynktowną metodą komunikowania idei, emocji i pragnień za pomocą dobrowolnie wytwarzanych symboli” (Przypis 1).

Ferdinand de Saussure, założyciel genewskiej szkoły językoznawstwa i inspirator strukturalizmu, zdefiniował język w następujący sposób: „Fundusz zgromadzony przez członków społeczności poprzez praktykę mowy, system gramatyczny istniejący potencjalnie w każdym mózgu, a dokładniej w mózgach jednostek, ale istniejący doskonale tylko w zbiorowości” (Przypis 5).

Odwołując się do amerykańskiego lingwisty Noama Chomsky'ego, pani Skalska wyjaśnia jego rewolucyjny wkład. Chomsky uchyla komunikacyjną funkcję języka, jego symboliczny charakter i przyciąganie do grup społecznych, które się nim posługują. Według Chomsky'ego należy badać jedynie strukturalne właściwości języka, tak jakby język był równaniem matematycznym (strona 23). Drobną uwagę: popularny w ryskich kręgach twórczych bar nosi imię Chomsky'ego.

Pani Skalska pyta, czy słowo ma związek z przedmiotem. Dochodzi do wniosku, że te same słowa mogą oznaczać różne przedmioty, a te same przedmioty mogą tworzyć różne słowa. Pani Skalska musi szukać innej formy wyrazu, własnej metody. I dla pani Skalskiej jest to proces mezzotinty. To tłumaczy moją obecność jako recenzenta, bo mamy wspólną formę wypowiedzi artystycznej – technikę mezzotinty. I jestem zaszczycony, że pani Skalska w swej pracy doktorskiej powołuje się nie tylko na prace Mauritsa Cornelisa Eschera, ale także na moje mezzotinty.

Mezzotinta to technika graficzna, której punktem wyjścia jest czerń, a nie biel. Założony kierunek mezzotinty to od czerni do bieli, od ciemności do światła. Dlatego aksamitna, głęboka czerń, charakterystyczna dla mezzotinty, zawsze pozostawała w dialogicznej relacji z ciemnością. Aby poruszać się w ciemności, trzeba zapamiętać przedmioty znajdujące się w pomieszczeniu, skoncentrować się i bardzo ostrożnie posuwać się naprzód, aż oczy się przyzwyczają.

Dzięki specyfice mezzotinty, nawet prosta martwa natura nabiera metafizycznego promieniowania, wynikającego z niezrozumiałego źródła światła. Wybór techniki przez autorkę z pewnością nie jest przypadkowy. Proces powstawania pracy na płycie jest medytacyjny i powolny. W ten sposób zostaje zachowany dystans. Przewyciężenie oporu materiału wymaga czasu i nikt tego nie widzi. Widz nie widzi też procesów myślowych zachodzących w mózgu artysty.

Sztuka jest sposobem na wyodrębnienie obrazów z tego, co niewidzialne, z mroków świadomości, z lęku przed śmiercią, na zobaczenie tego, czego nie ma w naturze. Potrzebne jest mentalne, skierowane do wewnątrz widzenie.

Szachy są abstrakcyjną grą strategiczną i każda figura szachowa odgrywa w niej swoją rolę. W wizji pani Skalskiej partia szachów toczy się według jej reguł; w jej grze figury obdarzone są pewną metaforyczną denotacją, ukrytą w tytułach prac:

Pionek – Pamiętny Pionek
Skoczek – Zardzewiały Skoczek
Goniec – Ojciec Wie Najlepiej
Wieża – Wieża z Piasku
Królowa – Ofiarna Królowa
Król – Król Musi Umrzeć

Seria mezzotint pani Skalskiej składa się z 16 odbitek, które są drukowane z 6 różnej wielkości płyt miedzianych. Techniczne wykonanie mezzotint pani Skalskiej jest absolutnie perfekcyjne. Tonacja między czernią a bielą jest dobrze wyważona. Pani

Skalska uzyskała dynamikę kompozycji poprzez udany dobór kąta patrzenia na szachownicę. Odbitki eksponowane są w takiej kolejności, jak figury na szachownicy na początku gry. Centralna i największa rozmiarami mezzotinta *Król musi umrzeć* umieszczona jest w pozycji króla. Mezzotinta o nazwie *Ofiarna Królowa* (królowa) jest stosunkowo mniejsza od mezzotinty *Król musi umrzeć*, ale nieco większa od odbitek, które są umieszczone w pozycjach strategicznych figur szachowych: wieży, skoczka i gońca. Warto zwrócić uwagę, że w szachach królowa jest najsilniejszą figurą, którą można zarówno bronić, jak i atakować. Jest to jeden z paradoksów postawionych przez autorkę.

Kolejną zagadką czy paradoksem pani Katarzyny Skalskiej jest wymiana gońca przedstawiona na mezzotincie *Ojciec wie najlepiej*. Goniec jest strategiczną figurą w szachach, która może być wykorzystana do radykalnych posunięć, ale może też zostać poświęcona w imię wyższych interesów. Umierający król (ojciec) jest kluczem do dzieła. Pani Skalska pisze: „Król musi umrzeć. W śmierci jest wielkie uczucie odrodzenia”.

Spersonalizowane szachy to dopiero początek. W kolejnym etapie artystka metamorfizuje szachy w szklane kule. Szklane kule jako podobne obiekty układa na kwadratach szachownicy. W szklanych kulach, jak w lustrze, odbijają się refleksy otoczenia, zniekształcone wizerunki innych szachów. Artystka wykonuje ruchy szklanymi kulami, tak jak szachiści wykonują ruchy figurami szachowymi. Film opowiada o abstrakcyjnej grze w szachy z wykorzystaniem szklanych kul zamiast szachów. Instalacja ze szklanych kul na szachownicy, przezroczystego stołu i krzesel pokazuje, że gra toczy się w mózgu jednej osoby – artystki.

W efekcie pani Skalska stworzyła znakomite konceptualne dzieło *Królestwo Szklane*, na które składa się cykl mezzotint, film i instalacja. Nieuchronnie nasuwa się skojarzenie z głównym bohaterem intelektualnej powieści Hermanna Hessego „Gra szklanych paciorków” – mistrzem gry Josephem Knechtem. Pozwolę sobie jednak podkreślić, że praca pani Skalskiej jest autentyczna, intelektualnie i osobowościowo uzasadniona oraz mistrzowsko zrealizowana.

Oceniając pracę doktorską pani Skalskiej, można tylko przyznać: jeśli partia szachów sama w sobie wyklucza zwycięstwo, to działanie artystki – zarówno teoretyczne, jak i wizualne – dało wynik najwyższy.

Pani Katarzynie Skalskiej udzielam najwyższej rekomendacji do uzyskania bardzo zasłużonego stopnia doktora sztuk pięknych.

Z poważaniem.

Prof. Guntars Sietiņš
Kierownik Katedry Grafiki
Łotewska Akademia Sztuk Pięknych
telefon: +371 26440595
E-mail: guntars.sietins@lma.lv
gsietins@gmail.com